

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1980.2.07>

T. VARRAK

SOTSIAALSE STRUKTUURI MUUTUSED JA KONSERVATIIVSE PARTEI VALIJASKOND ROOTSIS 1945—1974

Esitanud K. Siilivask

Teisele maailmasõjale järgnenud aastakümnetel on arenenud kapitalistlikus maailmas toimunud olulisi sotsiaal-majanduslikke ja poliitilisi nihkeid, mille üldistusena kodanlik ideoloogia on esitanud enam või vähem seostatud kontseptsioone üldise heaolu riigist, postindustriaalsest, massitarbimis- või ühemõõtmelisest ühiskonnast, erinevate ühiskondlike süsteemide konvergenstist. Need kontseptsioonid esitatakse ideoloogilise vastusena marksistlik-leninlikule maailmavaatele, mis näeb tänapäeva arenenud kapitalistlikku maailma lõhestatuna antagonistlikest vastuoludest, mille lahendamine võib toimuda ainult ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise tulemusena. Mitte mõistes või eitades kapitalismi ja sotsialismi vahelist põhimõttelist erinevust, mille olemus seisneb tootmissuhete vastuolus, näeb kodanlik ideoloogia eelkõige nimetatud kahe formatsiooni tootlike jõudude tehnilise iseloomu analoogiat. Sellel alusel esitatakse maailmavaade, milles ühiskondlikku võitlust tootmissuhete iseloomu muutmise pärast käsitatakse võitlusena tehnilist laadi reformide ümber või üksiteisega lahutamatu seotud sotsiaal-majanduslike gruppide võitlusena privileegide eest. Klassidevahelised lepitamatud vastuolud taanduvad sellises käsituses kõrgemate riiklike huvide või oma olemuselt progressiivse ühiskondliku süsteemi täiustamise ja arendamise vajaduse ees.

Vaadeldgem lühidalt neid tänapäeva arenenud kodanlikus ühiskonnas toimuvaid sotsiaal-majanduslikke muutusi, mis moodustavad osa kodanliku ideoloogia empiirilisest alusest. Jättes kõrvale sotsiaalse ebavõrdsuse kasvust ning ekspluateerimise süvenemisest rääkivad asjaolud, nagu kapitali kontsentratsiooni ja töö intensiivsuse suurenemine ning rahvatulu jaotamine kodanluse huvides, tuginevad ülaltoodud kodanlikud kontseptsioonid sellistele sotsiaalsetes suhetes ilmnevatele objektiivsetele arengutendentsidele nagu elatustaseme tõus, riikliku sotsiaalkindlustuse laiendumine, majanduselu konjunktuurse kõikumise nõrgenemine sõjaeelsega võrreldes, riikliku majandussektori kasv, majanduse riikliku reguleerimise täiustumine, sotsiaalse ja majandusliku programmeerimis-planeerimissüsteemi areng, rahvatulu ümberjaotamine riikliku eelarve kaudu kasvavas relatiivses ja absoluutses mahus. Üheskoos kajastavad need riiklik-monopolistliku kapitalismi kiiret tugevnemist ning muutumist kapitalistliku arengu tähtsaimaks teguriks.

Oma kontseptsioonide põhjendamiseks otsib kodanlik ideoloogia tuge ka ühiskonna poliitilise ja ideoloogilise elu analüüsist. Resümeerides niisuguse analüüsi «deideologiseerumise» või «demokraatia laienemisega»,

põhjustab ta sotsiaalsete vastuolude või klassivõitluse nõrgenemise, klasside koostöö ideed.

Nõukogude ühiskonnateadus lähtub tänapäeva kapitalismi poliitiliste ja sotsiaalsete suhete uurimisel põhimõtteliselt teesist, et riiklik-monopolistlike suhete arenedes kapitalismi vastuolud ning klassivõitlus süvenevad.¹ Klassijõudude polarisatsioon väljendub V. I. Lenini käsituses eelkõige erinevaid klasse esindavate poliitiliste organisatsioonide ideoloogilis-poliitilises võitluses.² Võitluse intensiivsus peegeldub poliitiliste organisatsioonide poolt mobiliseeritud sotsiaalsete jõudude ulatuses ning koostises.

V. I. Lenini seisukoha loogiliseks konsekventsiks on, et poliitiliste organisatsioonide liikmes- ja toetajaskond seostub tihedalt ühiskonna klassidega. Klassikoostise uurimine poliitiliste parteide liikmes- või toetajaskonna analüüsi kaudu toob kaasa vajaduse süvendada klassiühiskonna teoreetilist käsitlust, millise ülesande ongi NLKP seadnud nõukogude ühiskonnateadlaste ette.³

Alljärgnev analüüs püüab selgitada, kuidas sotsiaal-majanduslikud muutused on mõjutanud poliitilise võimu sotsiaalseid aluseid arenenud kapitalistlikus ühiskonnas. Analüüsi objektiks on Rootsi monopolistliku kodanluse poliitiline organisatsioon Mõõdukas Koalitsioonipartei.

*

1970. aastal valiti Rootsis esmakordselt ühekojaline parlament. Parlamendireform hõlmas ka valimisseadust: muutusid parlamendikohtade arv ja nende täitmise protseduur, mandaatperiood ning valimissituatsioon. Viimast mõjutas kommunaal- ja parlamendivalimiste ühendamine, poliitiliste probleemistiku põimumine mõlemal tasandil ühises valimisvõitluses (et nimetatud asjaolu väärib arvestamist, seda näitab parteide valijaskonna erinevus sõltuvalt valimistüübist vana süsteemi ajal). Parlamendireform ei puudutanud aga parteide arvulist esindatust *Riksdag*'is. See on olulises osas püsinud muutumatuna 1921. aastast peale, kui kommunistlik partei (asutati 1917) esines *Riksdag*'is esmakordselt iseseisvalt ja oma nime all. Teadus- ja tehnikarevolutsiooniga kaasnevate nähtuste ning riiklik-monopolistliku kapitalismi kiire arenguga seotud tegurite arvestamine lubab vaadeldavat ajalõiku kitsendada ning Mõõduka Koalitsioonipartei sotsiaalse baasi uurimisel piirduda ajavahemikuga, mis algab Teise maailmasõja lõpust ja lõpeb parlamendireformiga. Seega oleks silmas peetud ka suhteliselt raskesti täidetavat meetodilist nõuet: uurida probleemi seal, kus ta esineb kõige selgemal, välistegureist sõltumatul kujul.⁴

Järgnev põgus pilguheit Rootsi majanduselusel ning sotsiaalses struktuuris toimunud nihetele taotleb anda massilise poliitilise teadvuse arengu ja sellega seotud valijate käitumise analüüsile laiema tausta.

Majanduslikku ja sotsiaalset progressi mõõdetakse tänapäeval sageli sünteetiliste mõistete, näiteks majandusliku kasvu, ühiskondliku koguprodukti või rahvatulu kaudu. Oma üldisest iseloomust hoolimata peegeldavad need mõisted sotsiaalsete ja majandusprotsesside intensiivsust, võimaldavad kaudselt hinnata nende taga peituvate vastuolude teravust ning — koos muu informatsiooniga — ühiskondliku reguleerimis- või juhtimis-

¹ Brežnev, L. NLKP Keskkomitee aruanne ning partei järjekordsed ülesanded sise- ja välispoliitika valdkonnas. Tallinn, 1976, lk. 33.

² Lenin, V. I. Sotsialistlik partei ja parteitu revolutsioonilisus. Teosed, 10. kd., lk. 60.

³ NLKP ideoloogiatöö küsimusi. Dokumentide kogumik (1965—1973). Tallinn, 1975, lk. 340.

⁴ Marx, K. Kapital. Poliitilise ökonomia kriitika. 1. k. Tallinn, 1953, lk. 4.

süsteemi efektiivsust, laiemalt aga kogu ühiskonnaelu korralduse otstarbekust.

Rootsi majanduse arengutempost räägitakse kodanlikus kirjanduses sageli ülivõrdes. Kui pidada silmas maa suhteliselt hilist industrialiseerimist, on sotsiaalse arengu ning tootmise tase tõepoolest silmapaistev. 20. sajandi I poolega võrreldes on majanduslik kasv Teisele maailmasõjale järgnenud aastakümneil kiirenud. S. Kuznetsi tuntud arvutuste kohaselt suurenes Rootsi ühiskondlik koguprodukt ajavahemikul 1860—1960 iga kümne aastaga ligikaudu 37%. Teise maailmasõja järgse esimese viie aasta tasemega võrreldes oli ühiskondlik koguprodukt 1970. aastaks kasvanud jooksvates hindades enam kui viis korda. Isegi kui silmas pidada hindade tõusu (2,4 korda), on kasvutempo kiirenemine ilmne.

Majandusliku kasvuga on kaasnenud olulised nihked tootmise struktuuris. Nii oli põllumajanduse osatähtsus ühiskondlikus koguproduktis 1946. aasta 12,5%-lt langenud 4,4%-le 1970. aastate algul, ligikaudu 5% oli vähenenud tööstustoodangu osakaal, seevastu oli teenindussfääri tähtsus kasvanud 29%-lt (ajavahemikus 1951—1955) 37%-ni.⁵

Nende nihete taga on muutused tööhõives, mille ulatust korrigeerib tootmisharuti erinev tööviljakuse kasv. Nii on põllumajanduse osatähtsuse vähenemine põhjustanud ligi poole miljoni inimese lahkumise põllumajandusest. Üle 100 000 töötaja on vabanenud veel kuni 1960. aastate keskpaigani pidevalt kasvanud tootmisharudest, mis hõlmavad kaevandavat ja töötlevat tööstust, elektri- ja gaasitootmist, veevarustust. Vähenenud on kaubandustöötajate arv, pisut kasvanud ehitus- ja transporditöötajate osa üldises tööhõives. Olulisi nihkeid on toimunud panganduse, kindlustuse, sotsiaalhoolekande, hariduse ja teeninduse (pesumajad, mitmesugused ateljeed, majapidamiseseadmete paranduse töökojad jne., s. o. kitsamas mõttes teenindussfääri) tööhõives. Esimestel sõjajärgsetel aastatel nende tegevusalade kaal majanduslikult aktiivses rahvastikus mõnevõrra vähenes, kuid hakkas 1950. aastatel kiiresti kasvama. 1970. aastal oli teenindussfääris hõivatud enam kui miljon inimest, s. o. ligikaudu kolmandik aktiivsest rahvastikust. 1945. aastaga võrreldes oli nende tegevusalade suhteline kaal tööhõives kasvanud 3,4 korda, 1965. aastaga võrreldes aga 75%.⁶ Kui vaadelda neid muutusi summaarselt, näeme, et 1950. aastaga võrreldes on ettevõtjate osa aktiivses rahvastikus vähenenud 20%-lt 10%-ni, teenistujate osa kasvanud 28%-lt 40%-ni ning tööliste arv jäänud enam-vähem endisele tasemele.

Tööjõu vabanemine ühtedest tootmisharudest tekitab vajaduse leida sellele uus rakendus teistes. Reeglina nõuab see kutsealast ümberkvalifitseerumist; teadus- ja tehnikarevolutsiooni tingimustes tähendab see sageli põhimõtteliselt uue ameti omandamist, mis eeldab sügavamaid teadmisi mitte ainult kutsehariduse, vaid ka üldhariduse valdkonnas. Seega seab majandusstruktuuri muutumine uued nõuded ka haridussüsteemile, mille tulemuseks on haridussüsteemi kohandumine. Ühiskonna sotsiaalse struktuuri seisukohast tähendavad nihked haridussüsteemis siin hõivatud sotsiaalsete gruppide arvulist kasvu. 1962/1963. õ.-a. kehtestati Rootsis üldine 9-aastane koolikohustus. Järk-järgult reformiti kutse- ja kõrgema hariduse süsteemi, mille tulemusena oli 1970. aastal keskastme koolide õpilaste arv kuus korda ja mitmesuguste tehnilise profiiliga koolide õpilaste arv peaaegu kaheksa korda suurem kui 1950. aastal. Üliõpilaskond suure-

⁵ Arvutused põhinevad andmel, mis on tehtud järgmiste teoste järgi: Johansson, O. The gross domestic product of Sweden and its composition. Stockholm, [1967.] lk. 151; Statistisk årsbok för Sverige. 1974. Stockholm, 1974, lk. 344—345.

⁶ Arvutused on tehtud teoses «Statistisk årsbok för Sverige» aastail 1951—1974 avaldatud andmete alusel.

nes samal ajavahemikul ligikaudu seitse korda.⁷ Nii haridusvõrgu kui ka sotsiaalhoolekande- ja kindlustussüsteemi areng on toonud kaasa nende tegevusaladega seotud töötajate arvu kasvu: 1970. aastal oli selles süsteemis hõivatud üle poole miljoni inimese, seega 2,5 korda rohkem kui 1950. aastal.

Eelöeldust nähtub, millise koormuse seadsid nihked majandusstruktuuris Rootsi sotsiaalsele, majanduslikule ning poliitilisele süsteemile.

Nagu teada, rakendab kodanlus tänapäeval seda laadi probleemide lahendamisel riiklikku reguleerimist, mis peab talle reformide hinnaga tagama kontrolli klassivõitluse arengu üle, säilitades põhilise. — tootmisvahendite eraomanduse ja kapitalistliku tootmisviisi. Rootsis pikka aega võimul püsinud sotsiaaldemokraatia oma reformistliku ideoloogia ning poliitikaga oli kodanlusele sobiv vahend riiklik-monopolistliku kapitalismi väljaarendamisel. Määrata kindlaks oma käitumine igal üksikul juhul, kohanduda päevasündmustega, pööretega poliitilistes piasjades, unustada proletariaadi põhilised huvid ja kogu kapitalistliku korra, kogu kapitalistliku evolutsiooni põhijooned, ohverdada need põhilised huvid tõeliste või oletatavate hetkeliste kasude pärast — säärane oli V. I. Lenini käsitus sotsiaaldemokraatiast.⁸

Sotsiaaldemokraatia poliitikasse lähemalt süvenemata vaadelgem, millise arengutaseme oli riiklik-monopolistlik kapitalism Rootsis saavutanud 1970. aastate alguseks ja kuidas mõjustas see sotsiaalseid suhteid.

Nõukogude teaduses on esitatud seisukoht, et tootmise ühiskonnastatuse kasv kodanlikus ühiskonnas peegeldub eelkõige rahvatulu ühiskonnastatamises riiklike finantside, riigieelarve kaudu.⁹ Nagu näitavad Rootsi andmed, mobiliseeriti 1972. aastal riigi ja kohalike omavalitsuste eelarvetesse 61% rahvatulust.¹⁰ Võrdluseks võib öelda, et Inglismaal oli see näitaja samal aastal 47, Itaalias 45, USA-s 40%.

Paralleelselt riiklike finantside arenguga toimub kapitali ja tootmise edasine kontsentratsioon nii riiklikus kui ka eraettevõtluse sfääris.¹¹ Seegi toob kaasa nihkeid tootmise struktuuris ja muutusi ühiskonna sotsiaalses koostises.

Ülalnimetatud sotsiaal-majanduslikud protsessid korreleeruvad muutustega poliitiliste jõudude sotsiaalses baasis, sest erinevad poliitilised parteid juurduvad erinevas sotsiaalses pinnases.

Kogu vaadeldaval perioodil Rootsis võimul olnud sotsiaaldemokraatia programm deklareerib oma peaülesandena võitlust kapitalistliku ühiskonna puuduste vastu, demokraatia laiendamise eest. Puudustena on eelkõige mõeldud sisetulekute ja varanduste äärmiselt ebaühtlast jaotust, lõhet omanike ja varatute, vastuolusid palgatöölise ja kapitalistide vahel.¹² Niisugustest üldistest eesmärkidest tulenevalt langevad sotsiaaldemokraatia konkreetset poliitilised üritused põhiliselt majandus- ja sotsiaalpoliitika valdkonda.¹³ Majanduspoliitika sotsiaalse suunitlusega üritused, nagu tootmise struktuurne ratsionaliseerimine ja otstarbekas lokaliseerimine, aga ka maksupoliitika jne., on vahetus seoses ühiskonna sotsiaalse struktuuri kujunemisega. Majanduspoliitika spetsiifilised eesmärgid ja nendega

⁷ Högskolan. SOU (Statens offentliga utredningar). 1973 : 2. Utbildningsdepartementet. Stockholm, 1973, lk. 70.

⁸ Lenin, V. I. Marksism ja revisionism. Teosed, 15. kd., lk. 23.

⁹ Солюс Г. П. Государственные финансы в современном капиталистическом производстве. М., 1974, lk. 7.

¹⁰ Arvutuste aluseks olevad andmed sisalduvad teoses «Statistisk årsbok för Sverige. 1974».

¹¹ Малые страны Западной Европы. М., 1972, lk. 128—132.

¹² De politiska partiernas program. Stockholm, [1970.] lk. 205.

¹³ Vt. Tiden, 1971, nr. 9, lk. 513—514.

seotud üritused, nagu majanduslik kasv, raha väärtuse või konjunktuuri stabiliseerimine, maksebilansi tasakaalustamine jmt., ei seostu ühiskonna sotsiaal-majandusliku struktuuri muutustega otseselt. Ometi omab iga majanduspoliitiline aktsioon teatud tagajärgi elatustaseme või tööhõive seisukohast. Kuivõrd aga ühiskonna sotsiaalne struktuur laiemas tähenduses hõlmab ühiskondlikke suhteid tervikuna (klassivahekordade, kutsealade, materiaalse heaolu, tööhõive, vanuse, soo, linna- ja maaelanikkonna jm. aspektidest)¹⁴, siis nähtub sellest ka side majanduspoliitika spetsiifilisemate külgede ja ühiskonna sotsiaalse koostise kujunemise vahel.

Kui võrrelda sõjajärgseid aastakümneid sõjaeelsetega, ilmneb Rootsi majanduselus konjunktuuri mõningane stabiliseerumine. See ei tähenda, nagu oleks õnnestunud kaotada kapitalistliku taastootmise tsükliline iseloom või saavutatud täielik tööhõive (mida lubab sotsiaaldemokraatia programm). Reguleerimise tulemusena on vaid vähenenud tööpuudus, töötülid aga on osaliselt kanaliseerinud juba sõjaeelsetel aastail loodud kollektiivlepingute, töökohtu- ja arbitraažisüsteem, mistõttu on vähenenud streikide-lokautide arv.¹⁵ Kui sõjaeelsetel perioodil toimus aastas umbes 160 streiki, mille läbi läks kaduma üle miljoni tööpäeva, siis sõja järel vähenes streikide arv aastas paarikümneni ja streikide läbi kaotatud tööpäevade arv kollektiivlepingutega reguleeritud aastail kuni mõnekümne tuhandeni. Suuremal arvul (sadades tuhandetes) kaotati streigivõitluse läbi tööpäevi vaid neil aastail, kui toimus kollektiivlepingute uuendamine. Sõjaeelsetega võrreldes on vähenenud ka tööpuudus — töötute arv ei ole tõusnud üle 2—4%. Uus nähtus, mille on kaasa toonud teadus- ja tehnika-revolutsioon, on vabade töökohtade esinemine kvalifitseeritud töötajate puudumise tõttu.

Nagu juba nimetatud, kuulub sotsiaaldemokraatia tegevus suurel määral sotsiaalpoliitika valdkonda. On loodud ulatuslik sotsiaalhoolekande- ja kindlustussüsteem, mille osa rahvatulu jaotamisel on kasvanud 7,6% -lt 1945. aastal 23% -ni 1972. aastal. Riigieelarves moodustavad sotsiaal- ja hariduskulutused 49%.¹⁶

Kui katsuda summaarselt hinnata Rootsi sotsiaalsetes oludes toimunud muutusi sotsiaaldemokraatia enda kriteeriumide kohaselt, siis võib öelda, et tootmisvahendite eraomanduse tõttu ei ole reformistlik poliitika vähendanud sotsiaalset lõhet omanike ja varatute, vastuolusid kodanluse ja proletariaadi vahel. Mõnevõrra on taandunud erinevused sotsiaalsete gruppide sissetulekutes ja ühtlustunud tarbimistase.¹⁷ Selles seisnebki sotsiaaldemokraatia arendatud riiklik-monopolistliku kapitalismi sotsiaalne efekt, mis on Rootsis suurem kui neis riikides, kus monopolistlik kodanlus kontrollib vahetult ühiskonna elu.

Sotsiaalhoolekande- ja haridussüsteemi komplitseerumine ning vastavate kulude kasv on toimunud riigi initsiatiivil ja kontrolli all. Sellega on kaasnenum riigi- ja omavalitsusorganite teenistuses oleva personali suurenemine. 1970. aastate alguseks oli see sõjajärgsega võrreldes kasvanud üle kahe korra ehk rohkem kui poole miljoni inimese võrra.¹⁸

¹⁴ Политическая экономия современного монополистического капитализма. Т. 2. М., 1970, lk. 202.

¹⁵ Варрак Т. Изменения в экономическом положении и борьбе рабочего класса Швеции в 1945—1967 гг. — Изв. АН ЭССР. Обществ. н., 1972, nr. 3, lk. 259—269.

¹⁶ Elmer, A. Svensk socialpolitik [Lund, 1971]; Statistisk årsbok för Sverige. 1974, lk. 372—373.

¹⁷ Spänt, R. Den svenska inkomstfördelningens utveckling. Uppsala, 1976.

¹⁸ Lähemalt Rootsi sotsiaalsetes oludes toimunud muutustest vt. rmt.: История Швеции. М., 1974, lk. 500—575.

Kokku võttes võib konstateerida, et tootmise struktuuri ja tööviljakuse, sotsiaalkindlustuse ja haridussüsteemi areng, riiklik-monopolistlike reguleerimis- ja juhtimismehhanismide väljakujunemine ning teadus- ja tehnikarevolutsioon on Rootsi sotsiaalses struktuuris põhjustanud nihkeid, mida võib vaadelda kahes plaanis. Esiteks on muutunud sotsiaalsete gruppide omavahelised kaalusuhted: vähenenud on põllumajandusrahvastiku ja pisut ka tööstusrahvastiku osa, suurenenud infrastruktuuris hõivatud rahvastiku osakaal. Teiseks on muutunud sotsiaalsete gruppide sisemine karakter, selles on toimunud kvantitatiivseid nihkeid: haridustaseme tõus ja elatustaseme kasv, kutsealase ettevalmistuse muutumine, töötajate sotsiaal-majandusliku seisundi erinevused sõltuvalt sellest, kas nad töötavad riiklikus või erasektoris (suhteliselt garanteeritud töö kõrgema palga vastu) jm. Need muutused ei peegeldu järgnevas valimistulemuste analüüsis kasutatavais mõisteis, küll aga jooksva poliitilise võitluse intensiivsuses ja sisus.

Mõõduka Koalitsioonipartei sotsiaalne baas

Ehkki laialt kasutatud nüüdisaegses sotsiaal-poliitilises analüüsis, ei ole partei sotsiaalse baasi mõiste nõukogude teaduses täpsemat defineerimist leidnud. Partei sotsiaalse baasina võib käsitada partei organiseeritud liikmeskonda või partei elektoraati (valijaskonda), aga ka sotsiaalseid grupe, millest rekruteeritakse liikmeskond või elektoraat. Vastava andmestiku puudumisel on isegi esimesel juhul, s. o. liikmeskonna ja elektoraadi võrdlemisel, raske otsustada, millisel määral nende sotsiaalne koostis kokku langeb või kui püsiv see on. Olemasolev materjal viitab igatahes teatud erinevuse olemasolule.¹⁹ Et niisugune erinevus võib tekitada mõiste sisu empiirilisel või teoreetilisel määramisel probleeme, seda näeme allpool.

Rootsis parteide elektoraadi sotsiaalse koostise selgitamiseks tehtud uurimustest ilmneb, et see on suhteliselt püsiv. Kui taandada nüüdisühiskonna sotsiaal-majandusliku struktuuri keerukus klassisuhete lihtsusele ja vaadelda klasside esindajatena vastavalt tööstusproletariaati ning monopolistlikku kodanlust ja kõrgepalgaliste määndžeride kihti, s. o. klassiühiskonna äärmisi sotsiaalseid poolusi, näeme parteide elektoraate võrreldes, et need sotsiaalsed grupid tunnevad kõige tugevamat külgetõmmet erinevatelt parteidelt. Töölisklassi enamus (75%) toetab sotsiaaldemokraate, suurkodanluse ja kõrgepalgaliste määndžeride suhteline enamus (46—53%) aga Mõõdukat Koalitsiooniparteid.²⁰ Kuid nende parteide elektoraadis on nimetatud sotsiaalsete gruppide kaal väiksem: Mõõduka Koalitsioonipartei valijaskonnast moodustab suurkodanlus ligikaudu 25—29% ja tööstustöölised sotsiaaldemokraatide valijaskonnast 40—63%.²¹ Parlamendi teise koja valimistel (ajavahemikus 1946—1970) kogusid nimetatud parteid keskmiselt vastavalt 15 ja 47% antud häältest. Ühtlase on vahekihtide jagunemine. Vastavas statistikas eristatav väikeette-

¹⁹ Inglismaal moodustas töölisklassi esindus konservatiivse partei liikmeskonnas 1960. aastate algul umbes $\frac{2}{5}$ ja elektoraadis $\frac{1}{2}$; vt. Степанова Н. М. Консервативная партия и рабочий класс в послевоенной Англии. М., 1972, lk. 34.

²⁰ Uurimused aastate 1956 ja 1965 kohta vt. Back, P.-E. Det svenska partiväsendet. Stockholm, [1967,] lk. 95; Westerståhl, J., Särilvik, B. Svensk valrörelse 1956. Arbetsrapport I. Göteborgs Universitet, lk. 2; partei ideoloogilis-poliitilise profiili analüüsi vt. Varrak, T. Konservatiivse partei ideoloogiline ja poliitiline areng Rootsis. — ENSV TA Toim., Ühisk., 1976, nr. 1, lk. 14—27.

²¹ Back, P.-E. Det svenska partiväsendet, lk. 96; Westerståhl, J., Särilvik, B. Svensk valrörelse 1956, lk. 1.

võtjate kiht näiteks jaguneb põhiliselt nelja partei elektoraadis osades 15—34%. Kui vaadelda keskkihte tervikuna, on kolme kodanliku partei elektoraat haaranud 61—69% sellest grupist, s. o. keskkihtide enamus toetab kodanlikke parteisid. Need parteid kogusid vaadeldaval ajavahemikul üldistel valimistel keskmiselt 45—49% häältest.

Ka kommunistliku partei elektoraadi sotsiaalne koostis ja kaal viitavad probleemidele, mis tekivad parteide sotsiaalse baasi empiirilisel või teoreetilisel määratlemisel. Partei elektoraadis on töölisklassi osa 78%, kuid valimistel kõikus saadud häälte arv 5% ümber. See vastab niisama suurele osale töölisklassist.²²

Niisiis tekitab partei sotsiaalse baasi uurimise piiramine ainult elektoraadi uurimisega küsimusi, mis nõuavad vastust, kui tahta opereerida mõistega, mille sisu on ka kvantitatiivselt enam-vähem täpselt määratletud. Esiteks: millise sotsiaalse klassi (grupi) huve esindab partei, mille elektoraadis ükski klass (grupp) ei oma domineerivat seisundit? Teiseks: milline tähtsus partei sotsiaalsele profiilile on mingi sotsiaalse klassi enamus esinemisel partei elektoraadis, kui see enamus on samaaegselt elektoraadi vähemus? Kolmandaks: missugune partei esindab klassi, mis jaguneb enam-vähem võrsetes osades erinevate parteide elektoraadis või missugusel määral esindab sotsiaalset gruppi partei, mille elektoraat on küll sotsiaalselt homogeenne, kuid moodustab selle grupi vähemuse? Need küsimused tekivad juhul, kui eeldada, et partei sotsiaal-majandusliku profiili või iseloomu selgitamisel omab määravat tähtsust partei ja tema elektoraadi sotsiaalne koostis (tinglikult võiks seda nimetada kvantitatiivseks lähenemiseks). Metoodiliselt vastupidine lähenemisviis oleks selline, mille puhul poliitilise partei sotsiaal-majandusliku iseloomu määramisel lähtutakse partei programmi ja poliitika analüüsist (seda võiks nimetada kvalitatiivseks lähenemiseks). Kui eespool oli toodud rida küsimusi, mida kvantitatiivne analüüs tekitab partei klassiiseloому määramisel, siis kvalitatiivsest analüüsist järgneb omakorda küsimusi partei sotsiaalse baasi kohta. Kui partei ideoloogia ja poliitika analüüsist ilmneb selgelt tema klassiiseloому, siis kuidas seletada elektoraadis niisuguste sotsiaalsete gruppide tunduvat, sageli domineerivat esinemist, kes oma sotsiaalselt seisundilt sellesse klassi ei kuulu? Nagu juba nimetatud, kuulus Mõõduka Koalitsioonipartei, s. o. monopolistliku kodanluse huve kaitsva partei elektoraati 75% teiste sotsiaalsete gruppide esindajaid. Kuidas interpreteerida asjaolu, et kõige järjekindlamalt teatud sotsiaalse grupi huve kaitsva partei elektoraat haarab ainult selle grupi vähemuse?

Rahuldavaks vastuseks ei saa pidada seletusi, mis põhjendavad teatud sotsiaalsete gruppide esinemist parteide elektoraadis oma tõeliste huvide puuduliku tundmisega. Tänapäeval, kui hariduse levik on sotsiaalne vajadus ja tõsiasi, kui töölisklassi võitlus oma huvide kaitseks on vabastanud töötavad hulgad majandusliku viletsuse stuuporist, avanud võimalused hariduse saamiseks ja silmaringi laiendamiseks, on niisugune seisukoht väheveenev.²³ Nähtavasti on otstarbekam lähenemisviis, mis algab eeldusest, et kõik sotsiaalsed grupid tunnetavad oma huve ning kaitsevad neid, andes valimistel oma hääled parteile, kes neid kõige suuremal määral esindab. See tagaks analüüsi teoreetilise osa kooskõla kasutatava empiirilise materjaliga, annaks sellele loogilise järjekindluse. Niisuguse eelduse korral peavad analüüsi teoreetilised eeldused olema hoopis paindlikumad,

²² Back, P.-E. Det svenska partiväsendet, lk. 95.

²³ Nagu on näidanud Suurbritannia konservatiivse partei elektoraadi uurimine, tunnistab enamik konservatiivseid töölisvalijaid oma kuuluvust töölisklassi; vt. Степанова Н. М. Консервативная партия и рабочий класс в послевоенной Англии, lk. 132.

arvestama sotsiaalsete gruppide huvide mitmeplaanisust, mis tingib elektoraadi sotsiaalse koostise mitmekesisuse.²⁴ Partei sotsiaalse baasi mõiste täpsustamiseks on sellise eelduse korral aga paratamatult vajalik võrrelda partei liikmeskonna ja elektoraadi sotsiaalset koostist.²⁵

Nagu eespool nimetatud, ei ole autoril andmeid Mõõduka Koalitsiooni-partei organisatsiooni sotsiaalse koostise kohta, seetõttu tuleb analüüsis lähtuda partei elektoraadist. See asjaolu piirab küll võimalike järelduste ulatuvust, kuid aitab lõppkokkuvõttes siiski kaasa küsimuse selgitamisele.

Elektoraadi analüüs

Üldistel valimistel on kodanliku demokraatia süsteemis täita sama osa mis elevantidel muistses kosmoloogias: nad kujutavad endast alust, millele tugineb kodanlik demokraatia, moodustavad osa tema maailmast. Seetõttu on mõistetav ka tähelepanu, mida valimised on leidnud teadusliku uurimistöö teemana. Vastavad uurimused võimaldavad sügavamalt ja täpsemini tunnetada ühiskonna baasi ja pealisehituse vastastikust toimet ning muu hulgas otstarbekamalt planeerida poliitikat või poliitilist propagandat. Seetõttu omandavad niisugused uurimused sageli praktilise tähtsuse.

Elektoraadi uurimise traditsioonis võib eristada kaht lähenemisviisi.²⁶ Nendest vanem, Euroopa päritolu uurimismeetod on kaudne. Olukorras, kus iga valija parteivalik jääb salajase hääletamise tõttu tundmatuks, pakub statistika suhteliselt rikkalikku informatsiooni valijaskonna sotsiaalse karakteristika (sotsiaalne kuuluvus, sugu, sissetulekud, vanus jm.) või olude kohta. Urija ülesandeks jääb seostada sotsiaalne informatsioon valimistulemustes peituva poliitilise informatsiooniga. Seda suunda tuntake erialakirjanduses kas poliitilise ökoloogiana või agregaatanalüüsina.²⁷ Vastavate uurimuste eesmärk on selgitada teatava sotsiaal-majandusliku struktuuri ja selle poliitilise iseloomu vahekorda.

Uuem, USA-st pärit uurimismeetod on otsene: selle puhul küsitletakse vahetult valijaskonna esinduslikku osa ning saadud sotsiaalne ja poliitiline informatsioon üldistatakse kogu elektoraadile.

²⁴Sellise käsitlusega ei ole vastuolus mõnede sotsiaalsete gruppide (suhtelise) enamuse esinemine teatud parteide elektoraadis. Vähemuse liitumine teiste parteide valijaskonda ei räägi mitte oma huvide puudulikust tunnetamisest, vaid sellest, et kõnealuse sotsiaalse grupi mõningad kihid omavad erihuve, mis on vastuolus grupi enamuse huvidega. Niisugusel juhul tuleb uurida nende kihtide eripära, aga mitte oletada nende puudulikku orienteerumist oma sotsiaalses seisundis või huvides.

²⁵ Mõningase ettekujutuse võimalikest erinevustest annab Rootsi kommunistliku partei 1957. aasta sotsiaalse koostise võrdlus elektoraadiga. Partei liikmeist oli sel ajal töölisi 89%, talupoegi 1,6% ja väikeettevõtjaid 4% (vt. XVIII съезд Коммунистической партии Швеции. М., 1959, lk. 55). 1964. aasta elektoraadi uurimine näitas 78% ulatuses töölisvalijaid, 1% talupoegi, 3% väikeettevõtjaid ja 18% teenistujaid (vt. Back, P.-E. Det svenska partiväsendet, lk. 96). Ligikaudsete arvutuste kohaselt oli 1960. aastal töölise osa elektoraadis 72% ja 1956. aastal 62%. Arvutused on tehtud järgmistes uurimustes toodud andmete alusel: Särilvik, B. Party politics and electoral opinion formation. A study of issues in Swedish politics 1956—1960. — Scandinavian Political Studies. 1967, v. 2, lk. 169; Westerståhl, J., Särilvik, B. Svenska valrörelse 1956, lk. 2; Back, P.-E. Det svenska partiväsendet, lk. 111.

²⁶ Lähemalt selle kohta vt. Lewin, L., Jansson, B., Sörbom, D. The Swedish electorate 1887—1968. Publications of the Political Science Association in Uppsala. 60. Stockholm, [1972,] lk. 11—24.

²⁷ Termin *sotsiaalne agregaat* tähistab sotsiaalpsühholoogias kollektiivi, mis moodustub väliste tegurite toimetel. Inimestevahelistel suhetel on sellises kogumis vahendatud või juhuslik iseloom, puuduvad enam-vähem püsivad vastastikuse mõju vormid või ühised eesmärgid (Encyclopedia of Psychology. I. London, [1972,] lk. 30).

Mõlemal meetodil on omad puudused, mis vähendavad tulemuste usaldusväärsust. Agregaatanalüüsi puhul algavad need allikmaterjali valikust. Vastava statistika on koostanud enamasti riigiorganid ning selles pole silmas peetud poliitilise analüüsi vajadusi. Andmestiku piiramine vähestel valdkondadega ning palju parameetrite puudumine moodustavad sotsiaal-poliitilisele analüüsile enam või vähem ületamatu takistuse.²⁸ Intervjuumeetodi rakendamisel tekkivad probleemid pole mitte niivõrd meetodilist kui teoreetilist laadi — neis ilmneb kodanliku demokraatia-doktriini piiratus.²⁹ Rootsi elektoraadi uurimise traditsioonis on jälgitavad mõlemad ülalnimetatud suunad.

Olulise murrangu tõi elektoraadi uurimisse raalide kasutuselevõtt 1960. aastail. See võimaldas agregaatandmestikku massiliselt töödelda ja avas ühtlasi tee meetodiliste raskuste ületamiseks.

Nõukogude teaduses on nende probleemide uurimise kogemused suhteliselt väikesed ning traditsioon lühike. Enamasti kuuluvad kvantitatiivse suunaga uurimused poliitilise ökoloogia valdkonda. Allikatest, meetoditest ja eesmärkidest sõltuvalt on elektoraadiuurimused andnud ka erinevaid tulemusi. Seega ei ole erinevused tulemustes tingimata vastastikku välis- tavad, vaid võivad omada ka komplementaarset iseloomu.

Ühel meel on kõik uurijad siiski selles, et Rootsi parteide elektoraadi sotsiaalne koostis on küllaltki püsiv. Kodanliku teaduse vaidlused selles küsimuses on piirdunud üksikute sotsiaalsete gruppide kaalu arvulise täp- sustamisega. Tundub, et mõneprotsendilised erinevused, mis tulenevad ühe või teise meetodi rakendamisest, ei oma tunnetuslikult erilist tähtsust, vaid on enam akadeemilise prestiiži küsimus.

Vaadeldes, millisel kvalitatiivsel kujul esitavad uurijad oma analüüsi tulemused. Uurinud sotsiaaldemokraatia silmapaistvat edu ajavahemikul 1911—1940 (*Riksdag*'i teise koja valimistel tõusis häälte arv 28,5%-lt 53,8%-ni), jõuab G. Carlsson järeldusele, et valijaskonna professionaalse koostise muutumise (milles arvuliselt oli kõige tähelepanuväärsem töölis- klassi kasv) mehaaniline efekt võib seda ainult osaliselt selgitada³⁰, pigem on põhjus töölispartei ideoloogia levikus³¹. Vastupidi näeb asiade käiku L. Lewin, kes paneb sotsiaaldemokraatide esiletõusu suurel määral töö- stustööliste armee kasvu arvele.³²

Nende kahe vastandliku käsituse vahele asetub B. Särilviki oma, kes lõpetab elektoraadi hääletamispreferentside sotsiaal-majanduslike deter- minantide analüüsi järgmise kokkuvõttega: «Me oleme õige detailselt uurinud sotsiaal-majanduslike tegurite osa Rootsi elektoraadi jagunemi- sel «kodanlikku ning sotsialistlikku blokki». Nõnda tehes püüdsime and- mestikku optimaalselt süstematiseerida ennustamiseks individuaalse valija käitumist. Siiski tuleb mõnda, et ... sellist lähenemist võib pidada ennem tagantjärele targutavaks kui ennustavaks...»³³ Teiste sõnadega — vastavate «valimisblokkide» sotsiaalne koostis on siiski niivõrd hetero- geenne, et individuaalse valija sotsiaalse kuuluvuse tundmine ei luba pii- sava tõenäosusega ennustada tema kuuluvust ühte või teise blokki.

Nõukogude teaduses põrkab analoogilise probleemi lahendamine tun- duvatele, allikate puudulikkusest tulenevatele raskustele. Andmestiku

²⁸ Lewin, L., Jansson, B., Sörbom, D. The Swedish electorate 1887—1968, lk. 14.

²⁹ Samas, lk. 20.

³⁰ Carlsson, G. Partiförskjutningar som tillväxtprocesser. — Statsvetenskaplig tidskrift för politik, statistik, ekonomi, 1966, nr. 2—3, lk. 210.

³¹ Samas, lk. 185.

³² Lewin, L., Jansson, B., Sörbom, D. The Swedish electorate 1887—1968, lk. 281.

³³ Särilvik, B. Socioeconomic determinants of voting behavior in the Swedish electorate. — Comparative Political Studies, 1969, v. 2, nr. 1, lk. 127.

hõredus piirab ka selle töötlemise võimalusi. Seetõttu valitakse siin enamasti probleemi selline aspekt, mille lahendus kuulub poliitilise ökoloogia valdkonda.³⁴ Uurimustes keskendutakse seega enne sotsiaalsete tegurite uurimisele, mis soodustavad teatud partei mõju või ideoloogia levikut, kui katsele sotsiaalsete tegurite muutumisega korrelatiivselt seletada poliitilise mõju (valimistulemuste) muutumist pikemas ajavahemikus. Katset rakendada agregaatanalüüsi Rootsi poliitiliste jõudude arengu sotsiaalse mehhanismi eritlemisel võib resümeeerida järgmiselt. Poliitiliste arengutendentside ilmnemisel valimistulemustes avaldub sotsiaalse struktuuri muutumise otsene mõju nõrgalt, mille põhjuseks on nähtavasti erinevate sotsiaalsete karakteristikute muutumise mõju erinev suund ja sügavus.³⁵ Seega omab sotsiaalse struktuuri muutumise summaarne mõju valimistulemuste kujunemisele pikema aja jooksul resultantset iseloomu.

Elektoraadi sotsiaalne koostis

Ühiskonna sotsiaalse struktuuri ja partei elektoraadi sotsiaalse koostise uurimisel on esimeseks sammuks, millest sõltub edasiste seoste uurimine, sotsiaalse klassifikatsiooni kindlaksmääramine. Teatavasti huvitub marksislik käsitlus esmajoones klassivahekordadest ühiskonna sotsiaalses struktuuris. On iseloomulik, et arvukate teoreetiliste uuringute või määrangute kõrval on suhteliselt harva esitatud kvantitatiivselt, s. o. arvuliselt täpsustatud klassimääranguid. Isegi poliitilise ökonomia spetsialkäsitlused, mille eesmärk on tootmissuhete uurimine, rahuldavad tavalises statistilises arvestuses toodud andmetega elanikkonna sotsiaal-majandusliku ja professionaalse jaotuse kohta.³⁶ Nendele tuginedes tehakse kvalitatiivseid järeldusi klassisuhetes toimuvate nihete kohta. Põhjuseks on klasside arvulise määratluse komplitseeritus ja sellest tulenev tulemuse suhtelisus. Seetõttu on käesolevas artiklis, mille eesmärk on partei elektoraadi sotsiaalse koostise analüüs, piirdutud vastavas statistikas ja uurimispraktikas kasutatava sotsiaalse klassifikatsiooniga. See tagab olemasoleva arvandmestiku parima võrreldavuse.³⁷

Tavapärase sotsiaalse klassifitseerimise meetod, mille puhul uurija ise määrab, millisesse üldisemasse sotsiaalsesse gruppi kuulub mingi profesiooni esindaja, on sageli suvaline. Selle tingib ühelt poolt uurija enda teoreetiline kontseptsioon, teiselt poolt aga kasutada oleva materjali puudulikkus. Toodagu siin näitena dilemma, mille ees seisab kodanlik teadus sotsiaalse klassifikatsiooni koostamisel: kas koristaja pangas ja koristaja vabrikus kuuluvad ühte ja samasse sotsiaalsesse gruppi või on esimene teenistuja ja teine tööline; kas väiketalunik või põllutööline, kes (eriti Põhja-Rootsis) talviti töötab hooaja-metsatöölisena, tuleb arvata talurahva või tööliklassi hulka; kas erapraksisega tegelev arst on ettevõtja, riiklikus tervishoiusüsteemis töötav arst aga teenistuja?³⁸

³⁴ Vt. näiteks Городецкая И. Е. Великобритания: избиратели, выборы, партии. 1945—1970. М., 1974; Степанова Н. М. Консервативная партия и рабочий класс в послевоенной Англии.

³⁵ В а р р а к Т. К. Некоторые факторы развития соотношения внутривнутриполитических сил в Швеции 1946—1970 гг. Таллин, 1974, lk. 33—34.

³⁶ Политическая экономика современного монополистического капитализма. Т. 2. М., 1970, lk. 201—202.

³⁷ Arusaamatuste ärahooldmiseks olgu lisatud, et kasutatav klassifikatsioon täidab ainult operatsionalistlikke ülesandeid ja seda ei tule interpreteerida teoreetilises kontekstis, mida praktiseerib kodanlik sotsioloogia.

³⁸ Lewin, L., Jansson, B., Sörbom, D. The Swedish electorate 1887—1968, lk. 26.

Uurimispraktikas on aga tavaline, et kasutatakse riikliku statistika-ameti koostatud klassifikatsiooni. Uurijal on niisugust valmis süsteemi võimatu või ainult vähesel määral võimalik muuta. Teatud alternatiivi või täiendust sellele pakub klassifikatsioon, mis tugineb erinevates majandusharudes rakendatud elanikkonna jagunemisele erinevatesse sotsiaal-majanduslikesse gruppidesse.

Meid huvitavas ajalõigus on Rootsi sotsiaalses statistikas toimunud teatud muutusi. Selle vanemas osas on kasutatud 1911. aastast kehtinud klassifikatsiooni, mille kohaselt rahvaloenduste materjalid süstematiseeriti kolme klassi: esimesse ehk kõrgemasse kuulusid mõisnikud, ettevõtjad, kaupmehed, direktorid, ärijuhid, insenerid, kõrgemad ametnikud, vabakutselised (erapraksisega advokaadid, arstid jt.), majaomanikud, rantjeed jt., teise ehk keskklassi talupojad ja talurentnikud, kunstnikud, poodnikud ja poeteenijad, alamastme koolide õpetajad, laevakaptenid, madalamad ametnikud jt., kolmandasse ehk tööliklassi tööstus- ja põllutöölised, kalurid, sõjaväeteenistujad.³⁹ 1960. aastal kehtestati uus, kümneastmeline jaotus: ettevõtjad põllu- ja metsamajanduses; põllu- ja metsamajanduses töötajad; tööstus-, kaubandus-, transpordi- ja teenindussfääri ettevõtjad; vabakutselised ettevõtjad (arstid, advokaadid jt.); määndžerid; teenistujad ja töölised (jaotatakse kolme gruppi); sõjaväelased; raskesti määratavad elukutsed.⁴⁰

Enamik elektoraadi sotsiaalse koostise uurijaid on probleemile lähenenud n.-õ. sotsiaalse struktuuri poolsest küljest, s. o. uurinud, millistes osades esinevad sotsiaalse struktuuri (klassifikatsiooni) elemendid mingi partei valijaskonnas. Nagu eespool nähtus, on see seotud teatud suvalisusega, mis saab alguse sotsiaalsest klassifikatsioonist. Vastupidisest küljest on asja vaadelnud L. Lewin. Selle asemel et rühmitada majanduslikult aktiivne rahvastik sotsiaalsete kriteeriumide alusel ning uurida nende rühmade parteipoliitilisi preferentse, jaotasid L. Lewini juhatusel töötanud uurijad elanikkonna poliitiliselt homogeenseteks rühmadeks ja uurisid siis nende sotsiaalset koostist.⁴¹ Tavalise ettevalmistusega ühiskonnateadlase jaoks komplitseeritud matemaatilisi meetodeid rakendades töödeldi äärmiselt mahukas allikmaterjal ning saadi neljaastmeline klassifikatsioon: talupojad, ettevõtjad ja (valgekraelised) teenistujad, töölised ning põllutöölised.

Nagu ülaltoodust nähtub, on kodanlik teadus sunnitud arvestama ühiskonna klassistruktuuri. Milliseid kontseptsioone ta ka ei kaitseks — olgu need massitarbimisühiskonna, ühemõõtmelise ühiskonna või poliitilise elu deideologiseerumise teooriad —, teadusliku käsitluse ülesehitamiseks vajab ta objektiivset alust. Üht või teist meetodikat kasutades töötatakse välja subjektiivne ühiskonna sotsiaal-majanduslik struktuur (klassifikatsioon), millele toetub edasine analüüs. Et ühiskondlikes suhetes domineerivad klassisuhted, kajastuvad need ühel või teisel kujul ka kodanlikus teaduses kasutatavas sotsiaalses klassifikatsioonis. Erinevalt marksistlikust käsitusest, mille kohaselt klassisuhted on tootmissuhete avaldus (klassikoostise selgitamiseks uuritakse faktilisi tootmissuhteid), kasutatakse kodanlikus teaduses subjektiivset klassifikatsiooni, mis tugineb välistele, formaalsetele sotsiaalsetele tunnustele, nüüdisajal põhiliselt inimeste kohale ühiskondliku tööjaotuse süsteemis. Nagu nägime, püüdis

³⁹ Tingsten, H. Political behavior. Studies in election statistics. Stockholm, 1937, lk. 161; vt. ka Kälvesten, A.-L. Social structure of Sweden. The Swedish Institute [1965], lk. 47—48.

⁴⁰ Carlsson, G., Eriksson, R., Löwfall, Ch., Wärneryd, B. Socio-ekonomiska grupperingar. — Statistisk tidskrift, 1974, nr. 5, lk. 381—400.

⁴¹ Lewin, L., Jansson, B., Sörbom, D. The Swedish electorate 1887—1968, lk. 55.

L. Lewin sellise klassifikatsiooni subjektiivseid puudusi vältida uue metoodika abil. Jätkem kõrvale selle kriitiline analüüs (see nõuaks erikäsitlust) ja osutagem Lewini klassifikatsioonis kahele asjaolule. Esiteks peegeldub selles küllalt selgetes joontes K. Marxi väljendatud (kuid väljaarendamata jäänud)⁴² ühiskonna klassikoostise käsitlus. Teiseks: konstrueerimaks poliitiliselt homogeensete gruppide klassifikatsiooni on kasutatud meetodit, millega on saavutatud erinevate sotsiaalsete gruppide poliitiliste preferentside minimaalne regionaalne varieerumine.⁴³ Kindla ajalõigu piires on selle alusel kombineeritud lõpliku (ehkki küllalt suure) arvu professionidega sotsiaalne klassifikatsioon, mille dünaamikaga selgitatakse valimistulemuste varieerumist ajas. Tundub, et siin on tegemist suletud süsteemiga, millel on pigem heuristiline väärtus partei sotsiaalse iseloomu avamisel kui tunnetuslik väärtus elektoraadi dünaamika sotsiaalse mehhanismi selgitamisel.⁴⁴

Tabel 1

Sotsiaal-majanduslike gruppide liitumine
Mööduka Koalitsioonipartei elektoraati 1946—1968 (%)*

	Kõrgem klass			Keskkihid				Töölisklass					
	Vana klassif.	Uus klassif.	Lewini klassif.	Vana klassif.	Uus klassif.	sealh. talupojad	Lewini klassif.	sealh. talupojad	Vana klassif.	Uus klassif.	sealh. põllu- töölised	Lewini klassif.	sealh. põllu- töölised
1946	47		27**	16			8**	8**	3			0**	
1948	43		25	15			11	11	3			0	0
1956	53	53	27	17		18	23	23	3		5	1	4
1964		46	26		13	13	14	14		3	4	2	9
1968		38	29		14	19	18	18		3	6	1	7

* Tabel on koostatud järgmiste allikate alusel: Ingulfson, H., Hagman, R. De svenska partiernas sociala och andra grundvalar; Hästad, E. «Gallup» och den svenska väljarkären. Några studier om opinionmätningar. [Uppsala, 1950], lk. 158; Westerstahl, J., Särilvik, B. Riksdagsmannavalen 1961—1964, II. SOS (Statens offentliga statistik). Allmänna val. [Stockholm, 1965]; Riksdagsmannavalen 1965—1968, II. SOS, Allmänna val. [Stockholm, 1970]. Uus klassifikatsioon on taandatud võrreldavaks järgmiselt: kõrgemasse klassi kuuluvateks on arvatud suurettevõtjad ja mäenedzerid, keskklassi väiksemad ettevõtjad, talupojad ja madalamad ametnikud, töölisklassi moodustavad tööstus- ning põllumajandustöölised. Võrdluseks vt. Isberg, M., Wettergren, A., Wibbele, J., Wittrock, B. Partierna inför väljarna. Svensk valpropaganda 1960—1966. Stockholm, 1974, lk. 82.

**Andmed 1944. aasta kohta.

Nagu näitab tabel 1, on Möödukal Koalitsiooniparteil kõige suurem külgetõmbejõud kõrgemale klassile (s. o. monopolistlikule kodanlusele), kõige väiksem töölisklassile. Kui võrrelda partei mõjus aastate jooksul toi-

⁴² Marx, K. Kapital. 3. k. Tallinn, 1962, lk. 807—808.

⁴³ Lewin, L., Jansson, B., Sörbom, D. The Swedish electorate 1887—1968, lk. 55.

⁴⁴ C.-E. Quensel võtab nimetatud töö üksikasjalise analüüsi kokku järgmiselt: autorid analüüsivad käsitletavat probleemi põhjalikult, kuid arvestavad vaevalt kõiki võimalikke vigade allikaid või kasutatud mudelite sobivust. «Võib tublisti kahelda, kas analüüsi tulemusena on kasvanud meie teadmised sellest, mida vähemalt osaliselt võis aimata *a priori*.» — Statsvetenskaplig tidskrift, 1973, nr. 1, lk. 83.

munud muutusi, siis traditsioonilisest klassifikatsioonist selgub, et kõige ilmsemad on nihked just kõrgema klassi osas (suurima ja väikseima liitumise vahe 14%), keskkihtide osas on neid vähemal määral (4%) ja töölisklassi osas neid pole.

L. Lewini uurimisgrupi tulemused näivad kõnelevat ülaltoodu vastu: kõige suuremad nihked on just keskkihtide osas. Kuid siin tuleb arvestada Lewini kasutatud meetodika sotsiaalseid grupe kujundavat iseloomu. Nii on selle meetodika kohaselt kõrgemasse klassi arvatud nii suur- kui ka väikeettevõtjad, kes traditsioonilise meetodika kohaselt on erinevates rühmades. Ka kuuluvad Lewinil teenistujad, kes traditsioonilises klassifikatsioonis liigitatakse enamasti keskkihtidesse, kõrgemasse klassi.⁴⁵ Seetõttu moodustab Lewini järgi keskkihi sisuliselt ainult talupoegkond. Traditsioonilise liigitusega võrreldes on Lewini omas kaks erinevust. Esiteks on suurenenud kõrgema klassi maht ja seetõttu vähenenud tema liitumus Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraati; valijaskonnas jääb varjatuks ka ühte rühma ühendatud erinevate sotsiaal-majanduslike gruppide liitumise dünaamika, mis omab kompensatsioonilist iseloomu. Seetõttu on Lewini uurimuses kõrgemate sotsiaalsete gruppide toetus stabiilsem, kui ilmneb teistest uurimustest. Teiseks: keskkihtide piiramine ainult talupoegkonnaga vähendab tunduvalt selle mõiste mahtu, mistõttu arvudes kajastuvad kõikumised ei peegelda mitte kogu väikekoodanluse, vaid ainult talupoegkonna poliitiliste eelistuste kõikumist.⁴⁶ Eelõeldu põhjal võib kodanliku teaduse traditsioonilist sotsiaalset klassifikatsiooni pidada marksistlikelt positsioonidelt lähtuva sotsiaalpoliitilise analüüsi tarvis sobivamaks kui Lewini oma. Muide, viimasele on avaldanud tunduvat

Tabel 2

Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadi sotsiaalne koostis 1946—1968 (%)*

	Kõrgem klass	Keskkihid	sealhulgas talupojad	Töölisklass	sealhulgas põllutöölised
1946	20	64		16	
1948	21	64		15	
1956	29	57	20	14	
1964	25	61	13	14	2
1968	25	60	15	14	2

* Allikad samad mis tabelil 1.

Tabel 3

Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadi vanuseline koostis 1946—1968 (%)*

	Vanusegrupid				
	21—30	31—50	51—60	üle 61	
1946	20	38	18	24	100
1956	15	42	23	20	100
1968	19	37	17	27	100

* Allikad samad mis tabelil 1.

mõju uuritud perioodi pikkus ja iseloom: ajavahemikus 1887—1968 tervikuna oli talurahva osa Rootsi ühiskonnas stabiilsem ja olulisem, kui see on olnud viimasel paarikümnel aastal.

Nagu näha tabelist 2, on Mõõdukale Koalitsiooniparteile kõige tähtsam

⁴⁵ Lewin, L., Jansson, B., Sörbom, D. The Swedish electorate 1887—1968, lk. 66—69.

⁴⁶ Täpsustuseks: L. Lewini käsitluses ei opereerita traditsioonilises sotsiaalses klassifikatsioonis kasutatavate mõistetega. Selles mõttes on tema uurimuse tulemuste sobitamine tabelisse omavoli, mida võiks õigustada teatud võrdlusvõimalus (eriti töölisklassi osas) ja klassifikatsioonide kokkusobivuse või ühenduvuse näitamine.

keskkihtide toetus.⁴⁷ Kui otsida muutusi erinevate sotsiaalsete gruppide osas, siis tuleb nentida, et üldjoontes on nende kõigi kaal olnud püsiv. Kui aga vaadelda perioodi kahes võrdses osas, siis ilmneb, et ajavahemikus 1946—1956 on suurrakodanluse osa kasvanud, umbes samal määral on kahanenud keskkihtide osa, kuna töölisklassi osa on vähenenud minimaalselt. 1950. aastate keskpaigast kuni 1960. aastate lõpuni suurrakodanluse osa partei valijaskonnas aga kahanes, keskkihtide osa kasvas umbes samal määral ning töölisklassi osakaal püsis ühtlasel tasemel.

Järgnevalt vaadeldgem mõningaid Mõõduka Koalitsioonipartei elektroaati iseloomustavaid agregaatkarakteristikuid, et võrrelda nende dünaamikat elektroaadis ühiskonna sotsiaalse struktuuri muutustega. Selline võrdlus lubaks teha kindlaid järeldusi ühiskonna sotsiaalse struktuuri muutuste mõjust elektroaadi dünaamikale, elektroaadi koostise püsivusest poliitiliste ja ideoloogiliste muutuste keskel.

Elektroaadi sotsiaalseks iseloomustamiseks on vastavast statistikast valitud kaks sagedaimini kasutatavat agregaatkarakteristikut: sisetulekud ja vanuseklassid.

Vanusekarakteristiku tõlgendamine põhjustab tunduvalt raskusi. Käibetõena ühendatakse noorus radikaalsete poliitiliste tõekspidamistega ning küpsemad eluaastad mõõdukuse, tasakaalu või isegi konservatiivse eluhoiakuga. Rangemas käsitluses seostatakse vanusegrupid sisetulekute ning ametialase seisundiga.⁴⁸ Käesoleval juhul on elektroaadi vanusekarakteristikuid (nagu allpool ka sisetulekuid) vaadeldud kui autonoomset näitajat, mis demograafiliste protsessidega seostatult aitab selgitada elektroaadi sotsiaalse koostise sõltuvust üldisematest sotsiaalsetest protsessidest.

Kui kõrvutada Mõõduka Koalitsioonipartei elektroaadi vanusekarakteristikuid (tabel 3) valimisealise elanikkonna vanusekarakteristikuis toimunud nihetega, siis torkavad silma järgmised asjaolud. Esiteks, kui valijaskonnas tervikuna ilmneb eakamate vanusegruppide osatähtsuse kasvutendents (6—7%), siis konservatiivse partei elektroaadis avaldub see nõrgemini, siin on säilinud enam-vähem sama vanusejaotus nagu uuritava perioodi algul. Teiseks, kui võrrelda partei elektroaadi erinevate vanusegruppide osakaalu aja jooksul toimunud muutusi nende vanusegruppide dünaamikaga valijaskonnas tervikuna, võib täheldada, et need korreleeruvad üldiselt positiivselt, välja arvatud 31—50- ja üle 61-aastaste grupis vaadeldava perioodi esimesel poolel. Nende vanusegruppide osatähtsus partei elektroaadis esimesel juhul kasvas ja teisel juhul kahanes, samal ajal kui valijaskonnas tervikuna oli nende dünaamika vastupidine. Positiivselt korreleeruvate nihete puhul on nihete ulatus valijaskonnas tervikuna ning partei elektroaadis erinev. Nii näiteks kasvas 51—60-aastaste osatähtsus partei elektroaadis ajavahemikus 1946—1956 ligikaudu 5%, samal ajal kasvas aga selle vanusegrupi osakaal valijaskonnas tervikuna pisut alla 2%. Kolmandaks, vaadeldavatest vanusegruppidest on Mõõduka Koalitsiooniparteile kõige tähtsam 31—50-aastaste oma, s. o. just see vanusegrupp, mille suhteline osakaal valijaskonnas tervikuna on uuritava ajavahemikul kõige enam langenud (8%).

Veelgi suuremaid raskusi põhjustab Mõõduka Koalitsioonipartei elektroaadi tuludejaotuse iseloomustamine. Kui vanusejaotuse puhul oli tegu ainult interpreteerimisega, siis tulukarakteristikute puhul kerkivad raske-

⁴⁷ Seda asjaolu on partei ise rõhutanud, tõlgendades keskkihtide tunduvalt esinemist elektroaadis kui tõendit konservatiivse partei üldrahvaliku iseloomu kohta (vt. Heckscher, G. Gammal och ny konservatism i Sverige. [Stockholm, 1947], lk. 18.

⁴⁸ Hästad, E. «Gallup» och den svenska väljarkären, lk. 142; Степанова Н. М. Консервативная партия и рабочий класс в послевоенной Англии, lk. 159.

sed juba ülevaate koostamisel. Põhjuseks on reaaltulude ja hindade pidev tõus: kui 1940. aastate teisel poolel loeti madalate hulka 4000—5000-kroonist aastasissetulekut, siis 20 aastat hiljem on ofitsiaalseks vaesusepiiriks 15 000 krooni.⁴⁹ Seetõttu pole 1940. aastate uurimustes kasutatud tuludejaotus otseselt ühendatav 1960. aastate teise poole uurimustes kasutatuga.

Ühise võrdlusaluse leidmiseks on käesolevas töös tulugrupid jaotatud kvalitatiivsel alusel: madalad, keskmised ja kõrged tulud. Et üksikute tulugruppide moodustamine toimuks enam-vähem ühtlaselt, rikkumata sisulist võrreldavust erinevatel aegadel, on kontrolliks kasutatud vastavate aastate üleriigilisi keskmisi tulusid, kusjuures on silmas peetud, et vastava aasta üleriigiline mediaan enam-vähem poolitaks keskmiste tulude grupi. Ühtlasi on jälgitud, et statistikas toodud tulude maht jaotuks võrdset kolme gruppi. Siiski ei ole selline ümbergrupeerimine kõikjal teostatav. Nii on 1960. aastate uurimustes kasutatud ühesugust grupeeringut, kuigi näiteks tööstustöölise nominaalpalk kasvas sel ajavahemikul 2,3 korda ja seega pidid muutuma ka sissetulekute kvalitatiivsete gruppide arvulised piirid: tulud, mis perioodi algul olid keskmiste grupi alumiseks piiriks, langevad perioodi lõpul madalate gruppi. Siiski ei ole need muutused nii suured, nagu võiks oletada palgatõusu järgi. Omad korrektiivid tegi siin hindade tõus ja tulude kasv muudest allikatest, mistõttu nihked sissetulekute jaotuses olid süsteemsed ning tagasihoidlikud. Nimetatut arvestades on edasises analüüsis opereeritud tulude struktuuri muutustega vaid nendel juhtudel, kui nihe on täiesti ilmne.

Tabel 4

Tulugruppide liitumus Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraati (%)^{*}

	1946	1960	1964	1968
Madalad tulud	6	10	9	12
Keskmised tulud	9	9	5	8
Kõrged tulud	38	53	27	15

* Riksdagsmannavalen 1965—1968, II, lk. 79; Håstad, E. «Gallup» och den svenska väljarkåren, lk. 170; Isberg, M., Wettergren, A., Wibble, J., Wittrock, B. Partierna inför väljarna, lk. 84. Tulugruppide piirid 1960. aastate mastabis: 1) kuni 9999 kr. aastas, 2) kuni 29 999 kr., 3) 30 000 kr. ja rohkem aastas. Võrdluseks võib öelda, et 1970. aastal oli keskmine sissetulek Rootsis (mediaan) 14 000 kr. aastas, tööstuses aga meestöölise keskmine palk 22 000 kr. aastas. Tulugrupid ei summeeru tabelis, sest vastavas statistikas esitatakse Mõõduka Koalitsioonipartei kõrval ka teised parteid.

Tabeli 4 andmete süstematiseerimine näitab, et erinevate gruppide esindatus Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadis on erinev. Kõige suurem külgetõmbejõud on parteil kogu vaadeldava perioodi vältel olnud

Tabel 5

Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadi struktuur tulude järgi (%)^{*}

	1946	1960	1964	1968
Madalad tulud	27	32	28	23
Keskmised tulud	38	50	37	35
Kõrged tulud	35	18	35	42
	100	100	100	100

* Allikad samad mis tabelil 4.

⁴⁹ Сегал Я. Е. Экономика и политика современной Швеции. М., 1952, lk. 134; Svenska folkets inkomster. SOU 1970 : 34. Stockholm, 1970, lk. 15.

suurte tuludega sotsiaalsetele gruppidele. See külgetõmme on perioodi esimesel poolel, s. o. 1950. aastatel, kasvanud ning 1960. aastatel üsna järevalt vähenenud. Keskmiste tuludega sotsiaalsetele gruppidele on Mõõduka Koalitsioonipartei poliitilise profiili külgetõmbavus jäänud enam-vähem püsivaks. Mõningat kasvutendentsi on näidanud madalamate sissetulekutega sotsiaalsete gruppide huvi Mõõduka Koalitsioonipartei vastu.

Kuigi tulude jaotus pakub huvi esmajoonel partei elektoraadi sotsiaalse struktuuri dünaamika selgitamisel, võiks siinkohal pisut täpsustada ka selle sotsiaalselt sisu. Kõigepealt tuleb aga öelda, et tulugruppe ei tohi samastada eespool kasutatud klassistruktuuriga.

Nagu statistika näitab, sattuvad madalate tulude gruppi kõige kergemini põllumajanduses ja sellega piirnevates majandusharudes hõivatud töötajad, aga ka väiketalunikud, sest viimaste sissetulekud ei erine oluliselt samade majandusharude palgatõõjõu omadest. Peale nende on traditsiooniliselt madalate sissetulekutega tekstiili-, jalanõude- ja õmblustööstuses töötajad, samuti teenindav personal teenindussfääris. Madalate tulude grupi sotsiaalse koostise pilti täiendab professionaalse iseloomustuse kõrval demograafiline: siia kuuluvad eelkõige pensionärid, naised ja noored.

Ka keskmiste ja kõrgete tulude grupis segunevad erinevatest allikatest saadavad sissetulekud. Silmas pidades sissetulekute keskmist ja ennekõike tööstustöölise keskmist palka, võib väita, et enamik töölisi kuulub keskmiste tulude gruppi.

Tulude jaotust võib poliitiliste nähtuste uurimisel rakendada kahesuguselt: kui iseseisvat tähtsust omavat tegurit või kui ligikaudset mõõtu sotsiaalse seisundi või ametialase positsiooni hindamisel. Käesoleval juhul on huvi tuntud selle vastu, millisel määral kajastub tulude jaotuse üldine dünaamika Mõõduka Koalitsioonipartei sotsiaalses struktuuris. Sellises seoses ühinevad tulukategooria interpretatsiooni mõlemad aspektid ning tulugrupi dünaamikat elektoraadis on võimalik vaadelda nii partei sotsiaal-majandusliku iseloomu kui ka partei osakaalu muutumise seisukohast.

Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadis on tulude jaotus vaadeldaval perioodil suhteliselt püsiv (tab. 5), nähtavad muutused võib kirjutada ajutise iseloomuga nihete arvele. Erandiks on kõrgemate tulude grupi osakaalu vähenemine ning keskmiste tulude grupi kasv 1950. aastatel. 1960. aastate teisel poolel näitab kõrgete tulude grupi osatähtsus mõningat kasvu. Gruppide omavahelised suhted on vaadeldud ajavahemikul mõnevõrra muutunud: kõrgete tulude grupi osatähtsus on keskmiste ja madalate tulude grupiga võrreldes kasvanud. Kui 1940. aastatel valitses tulugruppide vahel jämedates joontes tasakaal, milles domineeris keskmiste tulude grupp, siis 1960. aastate lõpul oli madalate ja kõrgete tulude grupi osakaalu vahe veninud ilmselt viimase kasuks. See on nüüd Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadis kõige kaaluvam.

Esitatud empiiriline materjal lubab teha mõningaid kokkuvõtteid, mille abil on püütud vähemalt osaliselt vastata küsimustele, mis tõusevad eespool nimetatud kvantitatiivsel lähenemisel partei sotsiaalse baasi mõistele.

Niisiis on Mõõdukale Koalitsiooniparteile kõige olulisem keskkihtide toetus, kes moodustavad üle poole partei elektoraadist. Ja seda vaatamata asjaolule, et partei mobiliseeris vaadeldud ajavahemikul vaid nende kihide vähemuse. Teisest küljest on partei poliitiline profiil olnud kõige vastuvõetavam kõrgemale klassile — kuni pool selle kategooria esindajaist on valimistel toetanud Mõõdukale Koalitsiooniparteid. Siiski on partei külgetõmme kõrgematele klassidele vähenenud. Kui arvestada kõrgema klassi ja

keskkihtide erinevat mahtu, seisavad partei poliitika planeerijad dilemma ees: järsem orienteerumine kõrgematele klassidele õõnestab partei massibaasi, kõrgemate klasside huvide seadmine teisele plaanile aga nõrgendab partei kontakte valitsevate klassidega, monopolistliku kapitaliga, õõnestab partei organisatsioonilisi ning finantsaluseid.

Mis puutub partei töölisvalijaisse, siis (vaatamata tühisele kaalule töölisvalijate hulgas üldse) moodustavad nad Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadis küllalt stabiilse ning arvestatava osa. Nende sotsiaalsed karakteristikad pole siinkohal vajadust käsitleda. Küllalt üksikasjaliselt on seda teinud N. Stepanova ja I. Gorodetskaja Suurbritannia konservatiivse partei näite varal.

Lõpuks, kui vaadelda Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadi struktuuri tulude jaotuse alusel, võib öelda, et partei sotsiaalseks baasiks on kõrgete ja keskmiste sissetulekutega sotsiaalsed kategooriad (moodustavad enam kui $\frac{2}{3}$ partei elektoraadist). Esimeste osa on aja jooksul isegi kasvanud. Nende gruppide liitumisaste on aga vaadeldud perioodil ühtlustunud. On iseloomulik, et kõige väiksem külgetõmbejõud on parteil keskmiste sissetulekutega valijatele. Sellesse gruppi langeb enamik palgatöölisi ning selles mõttes on nimetatud grupi nõrk liitumisaste hästi kooskõlas töölisklassi minimaalse esindatusega Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadis.

Erinevate gruppide osa partei elektoraadis on vaadeldaval perioodil muutunud. Kuigi esitatud arvandmete täpsus on ümberarvestuste tõttu tõenäoliselt vähenenud, võib nendes väljenduvat üldtendentsi usaldada. See näitab, et kõige suuremat külgetõmbejõudu omab partei kõrgemate tulude grupile. Kuid 1960. aastatel on selle grupi toetus siiski tunduvalt nõrgenenud. Kasvanud on partei külgetõmbejõud madalate tulude grupis, enam-vähem püsivad on see keskmiste tulude grupis.

Et hinnata ühiskonna sotsiaalse struktuuri muutuste mõju partei elektoraadi koostisele, tuleb ülaltoodud konkreetset nühked teisendada võrreldavaiks elektoraadiuurimustes kasutatava sotsiaalse klassifikatsiooniga. Kõige üldisemates joontes võib tootmisstruktuuri nihete sotsiaalseid tagajärgi vaadelda selles seoses järgmiselt. Põllumajandusrahvastiku vähenemine on toimunud eelkõige väiketootjate ning põllutöölise osas. Teenistujate arvu märgatav kasv on toimunud sotsiaal-majanduslikus mõttes kahes erinevas liinis: esiteks on tootmise kontsentratsioon, teadus- ja tehnikarevolutsioon ning riiklik-monopolistliku sektori ja reguleerimisvahendite areng suurendanud vajadust kõrgema teaduslik-tehnilise kaadri ning ametkonna järele; teiseks on tootmise komplitseerumine ja tööjaotuse süvenemine esile kutsunud selliste töötajate arvu kasvu, kes teenivad automatiseeritud tootmis- ja informatsioonisüsteeme, leiavad rakendust paisunud administratiiv- ja sotsiaalhoolekandesüsteemis ning haridusvõrgus. Oma sotsiaal-majanduslikult seisundilt kuuluvad need töötajad töölisklassi hulka, kuid silmas pidades nende ühiskondliku positsiooni eripära (üldiselt kõrgemat palka, haridust, sotsiaalset prestiiži), mida valvsalt kaitsevad nimetatud tööalased esindavad ametiühingud (Teenistujate Keskorganisatsioon, Akadeemilise Haridusega Teenistujate Keskorganisatsioon, Riigiteenistujate Ametiühing), võib käesoleva analüüsi huvides teenistujate kategooriat ligilähedaselt samastada mõistega, mida kodanlikus poliitilises analüüsis nimetatakse keskkihtideks. Jättes arvuliselt täpsustamata nende vahekorra, võib teenistujate märgatavat kasvu pidada keskkihtide osakaalu suurenemise indikaatoriks. Kuivõrd ettevõtjate arvukuse vähenemine on toimunud suures osas talumajandite arvu vähenemise arvel, siis võib kasutatud klassifikatsioonis kõrgema klassi mahtu pidada enam-vähem püsivaks või ainult pisut vähenenuks. Väikeettevõtjate

laostumist on kompenseerinud kõrgema ametkonna kasv. Seega võiks vaadeldava perioodi sotsiaal-majandusliku arengu kokkuvõtteks öelda, et analüüsis kasutatava klassifikatsiooni järgi on keskkihtide osakaal kasvanud ning kahe teise grupi oma vähenenud, seejuures kõrgemal klassil nähtavasti pisut enam kui töölisklassil.

Siinjuures ei tule aga unustada muutusi, mis on toimunud nende gruppide professionaalses, hariduslikus ja demograafilises koostises. Need muudavad vaadeldavate gruppide sotsiaalset iseloomu, mis omakorda võib selgitada nende poliitiliste eelistuste muutumist.

Nagu näitab Mõõduka Koalitsioonipartei elektoraadi analüüs, ei ole keskkihtide osakaalu üldise suurenemisega kaasnenud nende tähtsuse kasv partei elektoraadis. Ka kõrgema klassi arvukuse vähenemisega (või püsimisega) ei kooskõlastu kõrgema klassi osatähtsuse kasv. Vaid töölisklassi osatähtsuse mõningane vähenemine korreleerub positiivselt tema dünaamikaga ühiskonna sotsiaalses struktuuris.

Ka vanusekarakteristikute ning tulude jaotuse dünaamika viitab sellele, et protsessid, mis muudavad ühiskonna sotsiaalset struktuuri, ei toimi otseselt poliitilise partei elektoraadi sotsiaalse struktuuri kujundajana. Viimase stabiilsus või muutlikkus johtub enam ideoloogilistest teguritest, mis toimivad suhteliselt autonoomselt ja üle sotsiaalsete gruppide piiride.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut

Toimetusse saabunud
12. I 1979

T. VARRAK

ИЗМЕНЕНИЯ В СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ И ИЗБИРАТЕЛИ КОНСЕРВАТИВНОЙ ПАРТИИ В ШВЕЦИИ (1945—1974 гг.)

Хотя общественные науки в СССР широко пользуются понятием *социальная база политической партии*, вряд ли предпринималась когда-нибудь попытка определить точное содержание этого понятия. Чтобы способствовать уточнению теоретического анализа социально-политического развития, исследовался социальный состав электората консервативной партии в Швеции, а также то, в какой мере изменения в социальной структуре общества отражаются в сдвигах социального состава электората этой партии. Как выявил анализ, такие изменения не соответствуют друг другу ни в направлениях, ни в масштабах. В условиях умеренных социальных преобразований электорат партии сохраняет свои социальные характеристики, приспосабливается к ним согласно внутренней логике своего развития, которое определяется идеологическими и политическими соображениями. Изменения в социальной структуре только создают предпосылки для определенного политического развития. Так, кажется обоснованным, что увеличение или уменьшение относительного веса партии в соотношении сил объясняется не столько благоприятным или неблагоприятным развитием ее социального окружения, сколько ее приспособлением к социальной действительности, в которой структурные отношения, несмотря на всю их важность, составляют только какую-то часть. Очевидно также, что понятие *социальное содержание политической партии*, электорат которой с течением времени сохраняет значительное социальное разнообразие, не сводится к какому-либо одному элементу социальной структуры.

Институт истории
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
12/I 1979

T. VARRAK

CHANGES IN THE SOCIAL STRUCTURE OF SOCIETY AND THE ELECTORATE
OF THE CONSERVATIVE PARTY IN SWEDEN 1945—1974

The idea of the social base of a political party has been widely used but hardly ever defined by social sciences in the USSR. In making a contribution to clarifying the theoretical framework of social analysis, an attempt is made to examine the social composition of the electorate of the Swedish Conservative Party and establish the degree of interaction between the change in the social composition of the electorate of a political party. As a result of the analysis, there appeared to be few or no parallel lines in the change of those two different aspects of reference. Though the social composition of the electorate is derived from existing social relations, it nevertheless constitutes to a certain extent an autonomous entity. It more or less preserves its own characteristics within the limits of moderate social changes, responding to them according to its own intrinsic logic of evolution determined by ideological and political considerations. The change in the social structure of society in general creates only potentialities for a political development. So we may take it for granted that an advance or decline of a party in the political balance is determined not so much by an advantageous or disadvantageous development in the social environment as by the ideological or political adaptability to a whole range of changing realities, of which the social relations, however important, are only a part. On the other hand, it becomes evident that the notion of the social essence of a political party, as far as the party retains a considerable social diversity of its electorate over a length of time, cannot be reduced to any particular component of the social structure of society.

Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History

Received
Jan. 12, 1979